

Planlama Rengini Ararken...

İbrahim GÜNDOĞDU

TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın şehirlerimizi ve planlama etkinliğini tartışmak amacıyla her yıl Dünya Şehircilik Günü etkinlikleri kapsamında düzenlediği Kolokyum, geçtiğimiz günlerde ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı işbirliği ile Ankara'da gerçekleştirildi. Üç gün süren toplantıların bu seneki teması, içinde bulunduğumuz dönemde planlamanın bölge/kent ölçeğinden noktasal dönüşüm alanlarına kadar çok çeşitli düzeylerde geçmişte olmadığı kadar merkezi bir yer edinmesine karşın kentlerin giderek artan biçimde mekansal eşitsizliklerin yoğunlaştığı, toplumsal dışlanmanın arttığı ve rant baskılarının şekillendirdiği alanlar haline gelmesi ile ortaya çıkan “paradoksal” durumdan hareketle, “Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe” olarak belirlenmişti. Şehircilik mesleğinin farklı noktalarında (özel büro, kamu, üniversite) yer alan plancılar bu tema altında bir araya gelerek, hem meslek alanının kamu yararını gözetten tarihsel birikimine işaret ettiler hem de giderek sermaye için rant dağıtım aracına dönüştürülen planlama anlayışına karşı meslek alanı içerisinde geliştirilebilecek yanıtlar üzerine tartışma yürüttüler.

Kolokyum boyunca tartışmanın odağında “meslek ahlakı” kavramı vardı. Çerçeve sunuşların önemli bir kısmı planlama alanında yaşanan süreci meslek ahlakı bağlamında ele aldı. Kamu yararını önde tutmak için, plancıların meslek alanlarını sağlıklı bir zemine oturtmaları ve ahlaki ilkeler belirlemeleri gerektiği dile getirildi. Oturumların ardından yapılan forum bölümünde planlama meslek alanında, “sarı sendikacılara” benzer biçimde, “sarı

plancıların” ortaya çıktığından söz edilmesi dikkat çekici idi. Bu ölçüde radikal bir eleştiri, meslek ahlakı çerçevesindeki kaygıların altını çizmenin yanı sıra, rant dağıtım aracına dönüştürülmeye çabalanan bir planlama anlayışına karşı önemli bir eşiğe gelindiğinin işareti idi. Kolokyum, genel olarak değerlendirildiğinde, kamu yararını gözetten bir meslek alanı olarak planlamanın ciddi bir tehdit altında olduğunu tescil ederken, bu duruma karşı plancıların “yeni bir dile ve yeni mücadele araçlarına” ihtiyaç duydukları ortaya koydu. Ne var ki yeni bir planlama yaklaşımının nelerden oluşacağı ve nasıl inşa edileceği sorusu, meslek ahlakı vurgusunun gölgesinde kaldı.

Planlama Meslek Alanı

Bilindiği gibi, şehir planlama mesleği nesnelerin mekanda varoluşlarını düzenlerken toplumsal ilişkilere çatışma, ayrışma ve parçalanma yerine uyum, denge ve bütünlük kazandırmayı hedeflemektedir. Plancının gücü ve meşruiyeti de toplumsal uyuma ve düzene olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede planlama mesleğinin bir anlamda toplumsal yeniden üretimi sağlama işlevi ile yüklü olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu işlevle yüklü olmak plancıyı doğrudan yerleşik düzenin savunucusu haline getirmez. Aksine “yanlışları düzeltme”, “dengesizlikleri düzeltme” ve “toplumsal/kamusal olanı savunma” rolüyle plancıyı, kapitalist ilişkilerin özel çıkar temelli anarşik dinamikleri ile sürekli olarak çatışmak durumunda bırakır. Bu nedenle, planlama meslek alanı kapitalist toplum içerisinde oldukça çelişkili bir konum edinir: gücünü ve meşruiyetini

Araş. Gör., ODTÜ,
Siyaset bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü

PLANLAMA
2007/2

kapitalist ilişkilerin anarşik doğasının yol açtığı olumsuz sonuçlardan alırken, rehber edildiği “kamu yararı” ilkesi ile pratikte sözkonusu ilişkilerin kendisi ile çatışır. Dolayısıyla kamusal olanı gözeten niteliği ile planlama mesleğinin mevcut düzen içerisinde edildiği ilerici duruş, bizatihi toplumsal yeniden üretim işlevi ile sınırlandırılır. Bu çerçevede mevcut ekonomik ve politik yapıların krize girdiği dönemlerde sözkonusu ilerici duruşun etkinlik alanı daralır ve plancının teknik rasyonaliteye dayanan gücü azalırken, kapitalist yeniden yapılanmaya uygun, düzenleyici hedeflere, araçlara ve rasyonaliteye sahip bir planlama mesleği gündeme gelir.

Ülkemizde planlama meslek alanına ilişkin planlıcılarının Kolokyum süresince çok çeşitli boyutlarda dile getirdikleri sorunlar, yukarıda belirtilen yönde bir krizi ve daralmayı anlatmaktadır. Birikim krizine paralel olarak sermaye Türkiye’de, emek üzerinde baskı ve özelleştirme uygulamaları ile yeti(n)e memekte, kentsel rantlara, hazine arazilerine ve doğal kaynaklara el koymaya yönelmektedir. Bu süreçte mekana yönelen sermayenin miktarı ve ölçeği arttıkça, belirlilik ve standardizasyon için planlamaya başvurulmakta, ancak mevcut planlama pratiği kamu yararını gözetan nitelikleri nedeniyle budanması ve yeniden yapılandırılması gereken bir alan olarak görülmektedir. Bu bakış son dönemde, planlama meslek alanının kamu yararını gözetan araçlarını sınırlandıran ya da işlevsiz bırakan yasal düzenlemeler ile daha da güçlenmiştir. Böylelikle ülkemizde 1960’lı yıllarda kamusal işlevlere dönük önemli nitelikler ile temelleri atılan şehir planlama mesleği, ıslah imar planları ve mevzii planlar ile gelen 1980 ve 90’lı kriz yılları ardından, kamucu/ilerici duruşuna yönelik bir tasfiye dönemine sokulmaktadır. Değişen ‘koşullara’ uygun ve onu güçlendiren bir mekansal yapılanma hedeflenirken, planlama meslek alanı köklü biçimde yeniden tanımlanmaktadır. Bu tanım içerisinde, hem planlıcılar ısmarlama iş yapan zanaatkarlara dönüşmekte hem de çalışan sınıflar ve yoksullar yeni eşitsizlik ve dışlanma biçimleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Meslek Ahlakı ve Sarı Plancılar

İstanbul odaklı olmakla birlikte yüksek rant değerlerine sahip bir çok alanda karşılaştığımız planlı imar vurgunu örneklerine bakıldığında, müellif, bilirkişi, danışman, üniversite döner sermaye

projesi yürütücüsü rolleriyle bazı planlıcılarının şimdiden bu yeni tanım doğrultusunda bir kabuk değişimine yöneldiği görülüyor. Piyasa-merkezli bu yönelim, planlıcılar kamu yararını gözetan süreçlerinden uzak tuttuğu ölçüde, kentlerimiz için olduğu kadar planlama mesleği için de vahim sonuçlar ortaya çıkarıyor. Bu tür örnekler içerisinde planlama mesleği, yukarıda aktardığımız, özel çıkar temelli dinamikleri kamu yararı adına törpüleme ve toplumsal uyumu sağlama işlevinin bile gerisine düşüyor ve sermayenin dolaysız bir aracı haline geliyor.

Toplumsal olanı geride bırakan bir planlama pratiğinin meslek alanına öncelikle bir ahlaki sorun olarak yansımaları kaçınılmaz bir durum. Çünkü planlama, çelişkili konumuna rağmen, her şeyden önce toplumun belirli bir ortaklaşma etrafında kuruluşuna yönelik bir faaliyet. Dolayısıyla planlama alanında toplumu parçalayan ve özelleştiren dinamiklere eklenen piyasa merkezli bir yönelim, toplumsal olanı tahrip eden liberal pazar ekonomisi için kullanılan ahlaksız ekonomi nitelemesine benzer biçimde, ahlaksız planlamayı temsil etmektedir. Karar alma süreçlerinde toplum adına kamusal bir rol alan planlıcıyı sermayenin özel temsilcisi haline dönüştüren ve uygun bir deyimle sarı planlıcı yapan bu ahlaksız planlama pratiğiyle, işçilerin sarı sendikacılara karşı geçmişte yürüttüğü mücadelelerden ilham alarak, her düzeyde kavgaya tutuşmak gerekmektedir. Kuşkusuz bu yönde bir ahlaki savunmada meslek örgütüne denetleyici, yönlendirici, teşvik edici olmak üzere önemli görevler düşmektedir.

Ne var ki sarı planlıcılık, ahlaki bir sorunun da ötesinde, planlama meslek alanına ilişkin yeni bir gelişmeyi anlatıyor gibi duruyor: planlamanın ve planlıcının toplumsal güç ilişkileri içerisinde değişen konumu. Bir dönem teknik bilgisine duyulan ihtiyaç nedeniyle iktidar alanı içerisinde belirli bir konum/temsiliyet/güç edinen planlama mesleği ve planlıcı, sermaye birikiminin kamusal olanı parçalayıcı ve vasıfsızlaştırıcı çarkları altında ezilmekte ve güç ilişkileri piramidinde gerilemektedir. Bu süreçte devletten aldığı yetki ile sermaye ile belirli bir mesafede ilişki kuran ve toplum adına kamu yararını gözetan planlıcının gücü oldukça zayıflarken, yeni güç ilişkileri kompozisyona eklenmeye çalışan bir planlıcı tipinin ortaya çıkmaya başladığı açıkça görülüyor. “Fil’e (yatırımcı) züccaciye dükkanında (kent)

rehberlik etme” olarak betimlenen bu eklemlenme içerisinde, meslek alanı, sermaye ile mesafesi ile değil, yakınlığıyla; plancı, kamu yararı adına karar verici gücü ile değil, “yatırımcı ile kentli arasında tarafsız hakemlik gücü” ile tanımlanıyor. Piyasa-merkezli yönelimi yeni bir ‘ahlaki kod’ (hakemlik) altında toplayan bu yaklaşımın yeni planlama ideolojisi olarak giderek hegemonik hale gelmesi, sarı plancılığın tekil bir ahlaki sorun olmanın ötesinde, meslek alanına ilişkin -deyim yerindeyse- sararma sürecinin parçası olduğu gösteriyor. Dolayısıyla kamu yararına yönelik bir planlama anlayışı, “ahlaksızlık” örnekleri ile birlikte, bunları üreten, teşvik eden ve yoğunlaştıran piyasa-merkezli sararma süreci ile dolaysız bir mücadeleye girişmek zorunda. Bu ise, hem planlama alanına hem de toplumsal alana artık başka bir perspektifle bakmayı gerekli kılmaktadır.

Teknisist-Kurumcu Plancıyı Aşmak

Bilindiği gibi sarı plancı deyimine kaynaklık eden sarı sendikacılık olgusu, işçilerin ve işçi örgütlerinin mevcut sendikal sınırları aşmaya başladığı bir noktada ortaya çıkmıştı. Kızıl sendikacılık olarak nitelendirilen bu sınır aşımının oluşturduğu canlı ve mücadeleden kaçınmayan örgütlülük karşısında, patronlar kendi elleri ile (sarı) sendikalar kurmuşlardı. Benzer biçimde sarı plancı deyimini gerçek anlamını, plancıların yerleşik sınırlarını zorladığı ve aşmaya başladığı ölçüde kazanacağı söylemek mümkündür. Bu sınır, yukarıda belirtildiği üzere, toplumsal çelişkilerin dışında ve üzerinde duran planlama kurumu ve teknisist plancı kimliğinden oluşmaktadır. Planlama pratiği, teknisist-kurumcu plancının varoluş alanının ötesine geçtikçe, hem sarı

plancılık olgusunu daha açık hale getirecek hem de toplumun yaşayan çatışmaları ile buluşarak bu olgu ile gerçek bir mücadeleye girişebilecektir. Çünkü bu yolla plancı gücünü, sadece verili koordinatlar içerisindeki sınırlı gerilimlerden değil, aynı zamanda onları üreten çatışmalardan alacak ve böylelikle toplumsal olanı parçalayan dinamiklere karşı mücadelenin güçlü ve öncü bir parçası olacaktır.

Kolokyumda ortaya konulan hayal kırıklıkları ve kaygıların yoğunluğuna bakılırsa, günümüz Türkiye’sinin birikim çarkı plancıları yerleşik teknisist-kurumcu rollerin sınırlı sonuçlar vereceği bir eşige getirmiş durumda. Bu durumda kamu yararını gözeten plancılar, sarı plancılar ile mücadele ederken, renklerin diliyle konuşursak, aynı zamanda planlamayı gri bir alan olmaktan çıkarması, canlı bir eyleme dönüştürmesi ve toplumsal güç mücadelesinin bir parçası yapması gerekiyor. Çünkü plan toplumsal gerilimlerin ve mücadelelerin rengine bürünebildiği ölçüde, plancı sermayenin bunaltan baskısına direnebilecek ve kamu yararı doğrultusunda kolektif kararlar üretebilecektir. Bunun için, plancının teknik gücü ile çalışan sınıflar, yoksullar ve ezilenlerin toplumsal gücü arasında dönüşüm alanlarından kent-bölge ölçeğine kadar her düzeyde yeni ilişki biçimlerin oluşturulması gerekiyor. Bu doğrultuda bir çabanın, gri iktidar kalıpları içerisindeki teknisist-kurumcu plancı tarafından ‘politik’ bulunacağını öngörmek güç değil. Ne var ki devlet-merkezli paradigmanın artık terk ettiği kamu yararı ve sosyal adalet ilkelerini geri çağırmanın yolu, giderek daha fazla, planlama ile toplumsal alan arasında içsel ve canlı bir ilişki kurmaktan; bir başka deyişle, planlamayı politik bir eyleme dönüştürmekten geçiyor.

Midyat-Mardin, Ahmet Ünver